

Een co-creatie met volwassenen met een verstandelijke beperking

Docenten voorbereiden op inclusief volwassenenonderwijs

Jongvolwassenen en volwassenen met een verstandelijke beperking willen net als hun leeftijdgenoten participeren in het maatschappelijk leven. Dit gaat over wonen, werken en vrije tijd, maar ook over kennis opdoen of een vak leren. Het Vlaams onderwijs is niet voorzien op inclusie van personen met een verstandelijke beperking. Er zijn geen middelen voor ondersteuning, docenten uit de centra voor volwassenenonderwijs (CVO) geven aan dat ze niet opgeleid zijn voor onderwijs aan personen met een verstandelijke beperking.

In het project CVO Inclusief¹ werd een hands-on training ontwikkeld die aansluit bij de opleidingsbehoefte van CVO-docenten. In de training oefenen docenten samen met een panel van personen met een verstandelijke beperking op welke manier ze kunnen inspelen op de ondersteuningsbehoefte van cursisten met een verstandelijke beperking.

Pilootstudie in het CVO

In de Thomas More Hogeschool in Geel (België) wordt al een tiental jaren samengewerkt met personen met een verstandelijke beperking. Volwassenen met een verstandelijke beperking participeren er in gebruikersonderzoek of nemen deel aan lessen en culturele projecten met studenten van de opleidingen Sociaal Werk en Ergotherapie. Ze komen graag naar de hogeschool, ze voelen dat ze iets kunnen bijdragen en ook bijleren.

Twee jaar geleden groeide het idee om een pilootstudie op te zetten waarin volwassenen met een verstandelijke beperking inclusief zouden les volgen in het volwassenenonderwijs². Hiervoor werd samengewerkt met twee Centra voor Volwassenenonderwijs in Vlaanderen³ (CVO). De inspiratie voor de pilootstudie lag enerzijds in het aanvoelen van

een leerbehoefte bij personen met een verstandelijke beperking, anderzijds in de vaststelling dat hier momenteel op Vlaams niveau niet aan tegemoet gekomen wordt. Minderjarigen met een verstandelijke beperking volgen les in het Buitengewoon onderwijs⁴, een klein aantal volgt inclusief onderwijs⁵, maar voor het volwassenenonderwijs zijn er geen voorzieningen. Bovendien stelt het VN-verdrag voor personen met een handicap (United Nations, 2006)⁶, dat inclusief onderwijs op alle niveaus gewaarborgd moet zijn. Personen met een handicap krijgen 'zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen, toegang tot het tertiair onderwijs, beroepsopleidingen, volwassenenonderwijs en een leven lang leren' (United Nations, 2006, artikel 24). Uit internationaal onderzoek naar inclusief hoger- en volwassenenonderwijs blijken trouwens positieve effecten op academische- en werkvaardigheden, werktoeleiding, vriendschap, zelfvertrouwen, zelfrespect, zelfbeschikking en op de sense of belonging van volwassenen met een verstandelijke beperking (Uditsky & Hughson, 2012; Björnsdóttir, 2017).

Op zoek naar goede praktijken

In de voorbereidingsfase werd in de literatuur gezocht naar goede praktijken. Daarnaast werd gepeild

“We zijn daar niet voor opgeleid. Ik weet ook niet wat op ons afkomt en hoe wij dan moeten reageren. Misschien dat het allemaal wel losloopt.” (docent focusgroep)

naar de opleidingsbehoefte van CVO-docenten. Ook werd aan een selecte groep van jongvolwassenen en volwassenen met een verstandelijke beperking gevraagd naar de vaardigheden waarover een ‘goede docent’ volgens hen moet beschikken. Op basis van alle bevindingen werd een hands-on training ontwikkeld waarin personen met een verstandelijke beperking een actieve rol opnemen.

Succesfactoren

Volgens Claasen, de Bruïne, Siemons, Schuman en van Velthooven (2009) staat het realiseren van inclusief onderwijs in relatie tot de houding, vaardigheden, ervaring en inzichten van de leraar die dagelijks met de leerling werkt. De onbekendheid met de doelgroep, leerlingen met een beperking, vormt voor docenten vaak een barrière (Jordan, Schwartz, & McGhie-Richmond, 2009). Er is bezorgdheid over de nodige expertise en tijdsinvestering voor het maken van aanpassingen. Daarom is het belangrijk dat docenten, in een ondersteunende context, ervaring kunnen opdoen met leerlingen met specifieke onderwijsbehoefte en hier met collega’s en/of experts over kunnen reflecteren. Succeservaringen verhogen het zelfvertrouwen. Er wordt aanbevolen om in te zetten op Universal Design for Learning (UDL) en andere effectieve onderwijsstrategieën die zowel voor leerlingen met als zonder beperking toepasbaar zijn (Katz, 2013). UDL is een proactieve benadering binnen onderwijs, waarbij de leerstof op verschillende manieren aangeboden wordt. Zo wordt tegemoet gekomen aan verschillende noden, leerstijlen en voorkeuren.

Voor personen met een verstandelijke beperking vormt de docent de belangrijkste factor bij het leren. Deze heeft een centrale rol bij het creëren van een veilige en ondersteunende leeromgeving. Ook actief leren met klasgenoten wordt effectief bevonden. (Kubiak, 2017)

Kennis van de doelgroep

Uit twee focusgroepgesprekken, met in totaal 13 CVO-docenten, bleek dat CVO-docenten al inspeelden op diverse onderwijsbehoefte en coöperatieve werkvormen gebruikten, maar nog geen link zagen met onderwijs aan volwassenen met een verstandelijke beperking. Ze deelden hun bezorgdheid over de onbekendheid met de doelgroep, de benodigde expertise en de extra inzet en inspanning voor het aanpassen van onderwijsmaterialen en werkvormen. Mits de nodige omkadering zagen ze mogelijkheden in co-teaching, peer-tutoring en interactieve werkvormen in kleine groepen.

Negentien personen met een verstandelijke beperking gaven in twee focusgroepen (8 jongeren uit het Buitengewoon secundair onderwijs, 8 volwassenen uit Begeleid Werken) en drie semigestructureerde interviews (jongeren in inclusief secundair onderwijs), hun mening over de nodige professionaliteit van docenten: Een goede docent heeft vakkennis en kennis over omgaan met beperkingen, hij denkt in mogelijkheden en stemt het onderwijs hierop af. Hij laat de leerlingen uitspreken en geeft voldoende ruimte om vragen te stellen. Deze docent kan duidelijke instructies en opdrachten geven en geeft niet te veel info in één keer. Hij gebruikt hierbij heldere taal, korte zinnen, geen te lange woorden en legt moeilijke woorden uit. Hij kan nieuwe vaardigheden stapsgewijs aanleren, eventueel ondersteund door afbeeldingen of geschreven taal, passend bij de communicatiewijze van de persoon. Voordoen, samen doen, herhalen en feedback geven zijn hierbij belangrijk. De docent kan dit zelf doen of leerlingen aansporen om van elkaar te leren. Hij kan structuur aanbrengen in de les en in het lesmateriaal. Deze docent heeft respect voor de persoon en zijn beperking en benadert leerlingen met of zonder beperking op dezelfde manier.

Competentieprofiel Inclusief Bekwaam

In beide deelnemende CVO's werd een hands-on training opgezet. Docenten gaven bij het begin van de training op het 'Generiek competentieprofiel Inclusief bekwaam' (Claasen et al., 2009) aan in welke mate deze competenties op hen van toepassing waren en waarin ze zich nog verder wilden bekwamen. Na de training werd het competentieprofiel nogmaals ingevuld.

Hands-on training

De hands-on training werd opgebouwd volgens de trainingsmethode van De Galan (2015). De stappen: aan de slag gaan met de praktijk van de deelnemers, focus kiezen, houvast bieden, stapsgewijs oefenen en samenwerken, werden vertaald naar: gebruik maken van eigen onderwijsmateriaal, inhoudelijke focus op UDL-richtlijnen en op beeldvorming van personen met een verstandelijke beperking, referentiekader aanbieden (UDL), samen oefenen en toepassen op eigen materiaal, uitvoeren en feedback vragen aan collega's en panelleden. De professionele vaardigheden die geoefend werden, betroffen het afstemmen van de communicatie en van het eigen onderwijs op inclusieve cursisten⁷ met een verstandelijke beperking.

Per CVO namen de drie docenten deel die later wilden participeren in de pilootstudie. Ze doceerden Koken (x2), Zorgkunde, ICT, Fietsherstelling of Fotografie. Er waren vier sessies van drie uur en voorbereidende opdrachten. Om tegemoet te komen aan de bezorgdheid 'onbekendheid' met de doelgroep, werd bij de tweede en vierde sessie een panel van vijf volwassenen met een verstandelijke beperking betrokken. De panelleden hadden diverse interesses en een verschillend vaardighedenprofiel. De docenten kregen voorbereidende huiswerkopdrachten. Na elke sessie was er een evaluatie, gebaseerd op het 4-level-model voor het evalueren van trainingen van

"Uitleggen dat je het snapt, echt op die persoon zijn manier, zodat die dat begrijpt." (Focusgroep volwassenen).

Kirkpatrick (Paull, Craig, & Girardi, 2016). Dit evalueert tevredenheid, kennis, gedragsverandering en impact. Het aspect impact werd pas geëvalueerd na implementatie van het geleerde, in dit geval na de eigenlijke pilootstudie (zie 3. Implementatie). Aan het panel werd gevraagd of ze tevreden waren over de sessies en of men het gevoel had dat men een bijdrage kon leveren aan de training. Voor elke sessie wordt een beknopte samenvatting gegeven van de evaluatie door docenten en panelleden.

Sessie 1	Terugkoppeling vooronderzoek, toelichting training Voormeting: Competentieprofiel Inclusief bekwaam
Huiswerk	Eigen opleiding voorstellen in vijf minuten
Sessie 2	Kennismaking docenten – panel Voorstellen opleiding, feedback panel Dialogoog docenten-panel: Wat 'wil' of 'moet' docent weten over de inclusieve cursist?
Huiswerk	Onderwijsmateriaal selecteren
Sessie 3	Introductie Universal Design for Learning (UDL) Samenwerken aan eigen onderwijsmateriaal (UDL)
Huiswerk	Inclusieve les voorbereiden
Sessie 4	Inclusieve lessen door 3 docenten Feedback van 'cursisten' (panel-collega's)
	Nameting: Competentieprofiel Inclusief bekwaam

Tabel 1. Opbouw van de hands-on training

Voor personen met een verstandelijke beperking vormt de docent de belangrijkste factor bij het leren.

Informatie uitwisselen door middel van memoryspel met kaartjes van docenten en panelleden

Leren van elkaar

De docenten zagen in het voorstellen van de eigen opleiding een goede oefening, zowel het vooraf nadenken over de essentie, de taal en de vormgeving, als de uitvoering zelf. Docenten leerden van elkaars aanpak en feedback en van de verbale en non-verbale reacties van het panel. De panelleden gaven, in de vorm van complimentjes, tips voor de duidelijke presentatie, de luisterende houding en de goede uitleg. Ze vonden het goed dat moeilijke begrippen en afkortingen uitgelegd werden. Elk panellid kon goed aangeven welke opleiding zijn of haar interesse had gewekt.

Ondersteuningsbehoeften in kaart brengen

Docenten noteerden op kaartjes steekwoorden over wat ze wilden weten over inclusieve cursisten. Panelleden schreven of tekenden op kaartjes zaken die zij belangrijk vonden om te delen. Vragen en informatie werden nadien in spelvorm uitgewisseld. Waar docenten aanvankelijk een voorzichtige houding aannamen, werden ze verrast door de panelleden die

toonden dat ze voor zichzelf kunnen spreken en hun beperkingen en ondersteuningsbehoeften bespreekbaar stelden (bv. tijd geven, toegankelijk lesmateriaal, niet betuttelen). De panelleden waardeerden de betrokkenheid en de oprechte interesse van de docenten.

Inspelen op ondersteuningsbehoeften

Door de Universal Design for Learning-richtlijnen (UDL) te linken aan het eigen onderwijsmateriaal ontdekten docenten welke richtlijnen ze al hanteerden en welke ze nog konden toepassen om te anticiperen op de onderwijsbehoeften van diverse leerlingen. Docenten discussieerden over het doel en de relevantie van hun lesmateriaal, over taalgebruik en terminologie, consistentie, vormgeving en creëren van betrokkenheid. Samenwerken met collega's van

“Ik heb op een heel aangename manier samen inclusief bijgeleerd!” (Docent)

"Uitleggen dat je het snapt, echt op die persoon zijn manier, zodat die dat begrijpt." (Focusgroep volwassenen).

andere opleidingen gaf een breder perspectief op onderwijzen.

Tijdens het geven van hun les anticipeerden docenten steeds meer op de verbale en non-verbale reacties van de panelleden. Instructies werden aangepast of de theorie werd met een voorbeeld uit de leefwereld van het panellid verduidelijkt. Cursus- en ander lesmateriaal (filmpje, foto's) waren een meerwaarde als het gebruik ervan duidelijk was. De panelleden voelden zich gewaardeerd in de samenwerkingsop-

drachten met 'reguliere' cursisten (hier meerdere CVO-docenten). Naast de tip om oog te hebben voor hulpmiddelen, was er vooral appreciatie voor de inspanningen van de docenten.

Competentiegevoel

Uit de nameting bleek voor alle docenten een verhoogd competentiegevoel. Zowel de hands-on sessies, de collega's als het panel hadden hieraan bijgedragen. De beeldvorming over (inclusie van) personen met een verstandelijke beperking werd bijgesteld, de panelleden konden meer dan men verwacht had. Docenten hebben ervaren dat personen met een verstandelijke beperking open communiceren en dat ze de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften samen

Draaiboek voor een inclusief CVO

kunnen in kaart brengen. Voorwaarde daarbij is dat de communicatie goed wordt afgestemd. Eén docent wilde zich nog verder bekwamen in het aanpassen van lesmateriaal.

Waardering en respect

Docenten voelden zich na de hands-on sessies beter voorbereid op inclusief onderwijs aan personen met een verstandelijke beperking; in de UDL-richtlijnen zagen ze potentieel voor hun onderwijs in het algemeen. Docenten zagen goede voorbeelden in elkaars aanpak, leerden van elkaars feedback en formuleerden verbeterpunten voor zichzelf. Voor één docent mocht het aantal sessies uitgebreid worden, zij wilde nog meer oefening en feedback. Ook waren er suggesties om de opzet te versterken, zoals het organiseren van intervisie na de training, meerdere docenten van eenzelfde vakgroep betrekken en strategieën aanreiken om het tempo van inclusieve cursisten in te passen in dat van de reguliere cursisten. De panelleden apprecieerden dat hun mening gevraagd werd en dat docenten hiermee aan de slag gingen. Ook waardeerden ze de respectvolle en volwassen omgangswijze van docenten.

Implementatie

Na de hands-on training werd een pilootstudie opgezet waarin vier personen met een verstandelijke beperking een CVO-opleiding volgden (Basiskeuken, Fietshersteller, Zorgkunde, Internationale keuken). Bij de start van de opleiding werden ze gecoacht door een projectmedewerker, eenmaal geïntroduceerd in het reilen en zeilen van de opleiding, werden ze ondersteund door medecursisten en kon de coaching van op afstand gebeuren. De docent zelf speelde een cruciale rol, ondermeer door strategieën in te zetten die de samenwerking met medecursisten initieerden. Docenten gaven aan dat ze op dezelfde manier doceerden als voordien, wel gaven ze extra aandacht aan de inclusieve cursist. Twee docenten vertelden dat ze ook meer oog hadden voor de ondersteuningsbehoeften van andere cursisten. Eén docent paste de cursus lichtjes aan vóór de aanvang van de lessen, dit op gebied van structuur en leesbaarheid. Coaches en docenten werkten samen om afbeeldingen toe te voe-

“Ik heb gemerkt dat de aanpassingen die ik maakte ook voor andere cursisten een meerwaarde zijn.” (Docent)

gen aan de cursus, de lettergrootte en de bladspiegel aan te passen, terminologie op een bevattelijke manier uit te leggen en om taken en examens voor te bereiden. Drie cursisten (C1, C2, C3) ontvingen een certificaat voor alle leerdoelen, de vierde cursist (C4) slaagde voor 10 van de 13 leerdoelen. Cursisten C1, C3 en C4 vonden een nieuwe werkpost die aansloot bij hun opleiding, cursisten C1, C2 en C4 schreven zich in voor een vervolgmodule. De docenten gaven aan dat de hands-on training hen het nodige vertrouwen had gegeven om mee te stappen in de pilootstudie, ze zouden de training aanbevelen aan alle collega's die inclusief willen lesgeven.

Denken in mogelijkheden

Het concept, nauw samenwerken met betrokkenen en hen een stem geven, werkt. De co-creatie kende een start bij de focusgroepgesprekken, waar de bezorgdheden van docenten werden opgetekend en waar jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking een profiel schetsten van een 'goede docent'. Docenten en personen met een verstandelijke beperking samen rond de tafel brengen en door middel van een spelmethodiek met elkaar laten kennismaken, zorgde voor een gemoedelijke sfeer en wekte al snel vertrouwen. Docenten maakten zo kennis met de persoon achter de beperking. Dat droeg bij aan een positieve beeldvorming over personen met een beperking. Docenten gingen al snel denken in mogelijkheden en samen met de panelleden met een verstandelijke beperking en met collega's op zoek naar oplossingen. De introductie over de UDL-principes gaf docenten een kader om lessen en lesmateriaal breder toegankelijk te maken. Het gegeven dat ze dit ook meteen konden toetsen bij een panel gaf docenten vertrouwen in eigen mogelijkheden.

De resultaten van deze studie zijn gebaseerd op de ervaringen van een beperkte groep docenten. Het toetsen van de hands-on training op grotere schaal zal meer inzicht geven in de effectiviteit van de trai-

Docenten voorbereiden op inclusief volwassenenonderwijs

ning en in eventuele aanpassingen. Het ontwerpen van de hands-on training is slechts een onderdeel van het project 'CVO Inclusief' waarin een draaiboek ontwikkeld werd om CVO's te ondersteunen bij het opzetten van inclusief onderwijs⁸. (CVO Inclusief, 2019). Het draaiboek kan mogelijk ook andere opleidingen inspireren voor inclusief onderwijs aan personen met specifieke onderwijsbehoeften.

Voor meer informatie kan men contact opnemen met de auteur: jo.daems@thomasmore.be

Noten

- 1 ESF-Oproep-394-Innovatie Door Adaptatie. Project 7122. <https://www.thomasmore.be/praktijkgericht-onderzoek/mobilab-care/cvo-inclusief>
- 2 Het ESF-project CVO inclusief werd uitgevoerd in een partnerschap van Thomas More, Konekt, Pasform, Begeleid Werken Zuiderkempen, Dienstverleningscentrum De Triangel, BuSO scholen Oosterlo, CVO Kisp en CVO HIK. (ESF-Oproep-394-Innovatie Door Adaptatie. Project 7122. <https://www.thomasmore.be/praktijkgericht-onderzoek/mobilab-care/cvo-inclusief>)
- 3 Voor de praktijkopleidingen van het CVO is geen voorkennis vereist.
- 4 In Nederland 'Speciaal onderwijs'
- 5 <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/ondersteuning-voor-leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften>
- 6 België ratificeerde dit verdrag op 2/7/2009, Nederland op 14 juni 2016
- 7 Cursist = lerende in het CVO
- 8 <https://www.thomasmore.be/praktijkgericht-onderzoek/mobilab-care/cvo-inclusief>

Bronnen

- Björnsdóttir, K. (2017). Belonging to higher education: inclusive education for students with intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 32(1), 125–136.
- Claasen, W., de Bruïne, E., Siemons, H., Schuman, H., & van Velthooven, B. (2009). Generiek competentieprofiel Inclusief bekwaam. In *Inclusief Bekwaam. Generiek competentieprofiel inclusief onderwijs*.
- CVO Inclusief. (2019). *ESF-Project-7122-CVO Inclusief. Rapport Contextanalyse (1), Training en Coaching (7), Pilotstudie (8) & Impactmeting (9)*. [Onuitgegeven document], Geel: Thomas More, Mobilab & Care.
- de Galan, K. (2015). *Trainingen ontwerpen*. Zaltbommel: Thema.
- Jordan, A., Schwartz, E., & McGhie-Richmond, D. (2009). Preparing teachers for inclusive class rooms. *Teaching and Teacher Education*, 25(4), 535–542. doi:org/10.1016/j.tate.2009.02.010
- Katz, J. (2013). The Three-Block model of universal design for learning (UDL): Engaging students in inclusive education. *Canadian Journal of Education*, 36(1), 153–194.
- Kubiak, J. (2017). Using 'voice' to understand what college students with intellectual disabilities say about the teaching and learning process. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(1), 41–48. doi:10.1111/1471-3802.12098
- Paull, M., Craig, W., & Girardi, A. (2016). Applying the Kirkpatrick model: Evaluating an interaction for learning framework curriculum interventiuon. *Issues in Educational Research*, 26(3), 490–507.
- Uditsky, B., & Hughson, E. (2012). Inclusive Postsecondary Education—An Evidence-Based Moral Imperative. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, Volume 9 Number 4 pp 298–302.
- United Nations. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities*. Opgehaald van <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm> op 23 juli 2017